

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR EN DE REDACTIE

In februari 1983 maakte de carnavalsvereniging 'De Gorsselnarren' met een ludieke actie de geesten rijp voor de oprichting van een Oudheidkundige Vereniging in Gorssel. Een half jaar later was de oprichting een feit. Precies 25 jaar later heeft de carnavalsvereniging onze vereniging opnieuw in het zonnetje gezet. Op 1 februari 2008 mocht onze voorzitter van de carnavalsvereniging tijdens de alternatieve raadsvergadering een enveloppe met heel toepasselijk € 111,11 ontvangen. We zullen de gift besteden voor de inrichting van het Tramhuisje.

Daarvoor ontvingen wij ook al een gift van groepje burens in Gorssel en tot onze grote verrassing een legaat van de onlangs overleden Henk Makkink. Dat wij deze bedragen beschouwen als blijk van steun vanuit de Gorsselse bevolking voor ons streven het Tramhuisje als monument te behouden, moge duidelijk zijn. Wij zullen het geld bestemmen voor het Tramhuisje. Zodra de restauratie gaat beginnen, kunt u vanuit De Elf Marken acties verwachten!

De lezingen dit seizoen, gehouden door respectievelijk mevrouw Van Buren en de heren Roes, Emsbroek, Lankveld en Van Heek, waren niet alleen zeer de moeite waard, maar werden ook zeer goed bezocht. Op de meeste avonden konden we tot ver over de honderd belangstellenden verwelkomen. De lezing in Gorssel van mevrouw Hartmans-Gotink over de Stichting IJsselhoeven op 1 april werd voorafgegaan door een korte ledenvergadering. Een verslag daarvan kunt u in het volgende nummer van Ons Markenboek tegemoet zien.

In het vorige nummer hebt u kunnen lezen dat dit najaar, als onderdeel van een tv-serie, aan het leven en handelen van Johan Derk van der Capellen (1741-1784) opnieuw aandacht geschonken zal worden. Voor onze vereniging was dat aanleiding om een hernieuwde zoektocht naar de restanten van de opgeblazen graftombe van de familie Van der Capellen te starten. Een verslag van de stand van zaken vindt u elders in dit nummer. Ook in dit nummer de aankondiging van het verschijnen van de transcriptie van het oudste markeboek van Gorssel.

Het augustusnummer van Ons Markenboek vervalt. In september ontvangt u vervolgens het jubileumnummer, waarin u nadere gegevens over het jubileum vindt. De volgende data kunt u alvast noteren:

23 september: Officiële viering van ons jubileum met opening van de tentoonstelling en receptie in de bibliotheek in Het Trefpunt in Gorssel.

4 oktober: Feestelijke viering van ons 25-jarig bestaan in Hotel De Roskam in Gorssel, daar waar onze Vereniging ook opgericht werd.

Ten slotte willen wij u herinneren aan de jaarlijkse genealogische dag op zaterdag 17 mei in Ons Gebouw, Sporkehout 4-6, Harfsen. De werkgroepleden hebben dit jaar de stamboom van de familie Smale onder de loep genomen. Dit evenement begint om 10.00 uur en wordt om ongeveer 16.00 uur afgesloten.

Transcriptie van het oudste markeboek van Gorssel

In het Regionaal Archief Zutphen berust het oudste markeboek van Gorssel, dat is aangelegd in 1560 en loopt tot 1758. Het bevat ook afschriften van akten van vóór 1560, zoals bijvoorbeeld een akte uit 1492, waarin Graaf Oswald I van den Bergh aan de 'erfgenamen' van de marke Gorssel onder meer het recht overdraagt om te vissen in de IJssel, een akte uit 1530, waarin de markegronden worden verdeeld, een akte uit 1549, die het hoeden van vee en het maaien van grasland regelt, en een akte uit 1559 over het winnen, het branden, de verkoop en de uitvoer van turf.

Het markeboek bevat aantekeningen betreffende de verdeling van de markegronden en de opbrengsten daarvan, vergaderingen van de markegenoten, behandelingen van binnengekomen klachten en de jaarlijkse afrekeningen van de markerichter. Ook aardige verhalen zijn erin te lezen, zoals dat over de dwarse Jan Swyrs, herbergier aan het Dommerholt, die in 1693 op Gorsselse markegrond in strijd met de voorschriften een schuur bouwt en er een uithangbord neerzet en die in datzelfde jaar weigert te helpen bij het verstevigen van de dijken.

Dit markeboek van Gorssel is moeilijk toegankelijk, deels vanwege het oud schrift en de Middelnederlandse uitdrukkingen, deels doordat in veel jaarafrekeningen de geldbedragen niet in cijfers, maar voluit in woorden zijn neergeschreven.

Het bestuur van De Elf Marken is dan ook zeer verheugd, dat ons medelid de heer Th.J. Kletter vanuit zijn ervaring in het lezen van oude archiefstukken de afgelopen jaren met groot geduld heeft gewerkt aan een transcriptie van dit belangrijk markeboek.

Om de leesbaarheid te vergroten, heeft Theo Kletter niet alleen het oud schrift omgezet in leesbaar modern schrift, maar ook de tekst op overzichtelijke wijze voorzien van verklarende aantekeningen, zoals de betekenis van Middelnederlandse woorden en uitdrukkingen, de datering volgens de kerkelijke kalender of de vertaling van enkele Latijnse teksten.

Deze annotaties vindt de lezer in smalle kolommen naast de tekstkolommen. De transcriptie van het oudste markeboek van Gorssel met annotaties zal binnenkort verschijnen. De prijs is afhankelijk van de oplage, maar zal niet hoger zijn dan € 10,00. Om de oplage enigermate te kunnen bepalen is het onder meer nuttig te peilen, hoe groot de belangstelling bij onze leden is.

Bent u geïnteresseerd in de transcriptie en wilt u een exemplaar bestellen, stuur dan een bericht aan J. te Linde, Eendrachtstraat 4, 7211 AM Eefde, tel. 0575-517369, e-mail linj@wxs.nl.

Kopij voor het volgende nummer dient uiterlijk **donderdag 31 juli 2008** bij de redactiecommissie binnen te zijn (indien mogelijk met afbeelding).

EXCURSIES IN 2008

H.F. Bruil

Hierbij presenteren wij u het excursieprogramma voor 2008. Wij hopen dat er weer een groot aantal leden blijk zal geven van zijn belangstelling. Niet dat we daarover ooit te klagen hadden, want steeds weer worden we verrast door een groot aantal enthousiaste deelnemers.

Avondwandeling

We beginnen op dinsdag 15 juli 2008 met onze midzomerwandeling in Eefde. Onder leiding van Henk Pelgrum maken we een wandeling rondom huize Het Velde.

We verzamelen ons om 19.30 uur voor huize De Voorst en lopen dan via de stuw in de Berkel naar Het Velde. Daar zullen we ontdekken hoe fraai dit buiten gelegen is en hoe verrassend het zicht op dit historische gebouw, van zijn andere zijde gezien, is. Ook gaan we de herdenkingsplaats van de tijdens hun werk verongelukte politieambtenaren bezoeken.

De lengte van de wandeling is circa vier kilometer. Na afloop is er gelegenheid bij café De Sluis nog even na te genieten en te praten.

Om verrassingen te voorkomen verzoeken wij u zich van tevoren op te geven. Aan deze wandeling zijn geen kosten verbonden.

Opgave voor 7 juli bij Fenny Woertman, tel. 0575-492021.

Middagexcursie

Op zaterdag 2 augustus 2008 willen we met u een wandeling over de Gorsselse Hei maken. Een prachtig historisch stuk natuur in onze gemeente, dat op dit moment veelvuldig in het nieuws is vanwege de op handen zijnde verkoop door het ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij. Sinds 1883 was dit gebied in bezit van het ministerie van Defensie. Daarvóór waren er al wel militaire activiteiten: op 26 augustus 1833 was er in aanwezigheid van koning Willem I en de koninklijke familie een wapenschouw, waarbij duizenden mensen aanwezig waren. Onder de bezielende leiding van de heren J. Duivenvoorden en H. Roelofs zullen we ervaren hoe bijzonder dit gebied is.

Om 14.00 uur verzamelen we ons aan de Elzerdijk bij het terrein van de vereniging Achter 't Peerd nabij de skelterbaan. De afstand die we lopen zal ongeveer vijf kilometer zijn en na afloop is het wellicht bij de Zessprong (ik kan aan de naam Zevensprong nog niet wennen) goed toeven en kunnen we nog even napraten en -genieten.

Ook aan deze wandeling zijn geen kosten verbonden, wel is het beslist noodzakelijk dat u zich van tevoren opgeeft.

Opgave voor 26 juli bij Fenny Woertman, tel. 0575-492021, Henk Pelgrum, tel. 0575-431781 of Henk Bruil, tel.0575-491822.

Dagexcursie

Op dinsdag 9 september 2008 gaan we er weer met de bus op uit. We hebben dit jaar gekozen voor een bezoek aan het voormalige eiland Schokland, het eerste Nederlandse monument dat door de Unesco op de Werelderfgoedlijst is geplaatst.

U heeft hier ruim de tijd om alles uitgebreid te bekijken: de film over de geschiedenis van Schokland, het museum, de kerk, de bijzondere expositie, een vertelling door Jannie Rief in het museumkerkje, een rit over het noordelijk gedeelte van het eiland en niet te vergeten het museumwinkeltje met een uitgebreide collectie op allerlei gebied. Bij ons bezoek aan Schokland om deze dag voor te bereiden, waren wij als commissie zeer verrast over het gevarieerde karakter van dit museum en we zijn ervan overtuigd dat u het met ons eens zult zijn!

Het programma is als volgt:

08.15 uur: Vertrek uit Gorssel bij het gemeentehuis

09.30 uur: Aankomst op Schokland, ontvangst met koffie/thee en gebak

10.00 uur: Bezoek aan het museum en bijwonen vertelling in het kerkje

12.30 uur: Koffietafel

13.30 uur: Rondrit met oldtimertrekker over het noorden van het eiland naar de voormalige haven en de visafslag

15.00 uur: Bezoek aan Urk

16.15 uur: Vertrek; we rijden via Lelystad en de Veluwe en denken om 18.00 uur weer in Gorssel te zijn.

De kosten bedragen € 39,50 per persoon, voor niet-leden is de prijs € 44,-. U dient dit bedrag tijdig over te maken op het banknummer van de Rabobank 3014.05.611 t.n.v.

Oudheidkundige Vereniging De Elf Marken te Gorssel, onder vermelding van: 'excursie'.

Graag opgeven voordat u geld overmaakt! Teruggave van uw betaling is niet mogelijk, wel kan in uw plaats iemand anders meegaan. Bij onvoldoende deelname gaat de reis niet door.

Het maximum aantal deelnemers is 66.

Belangrijk:

In het kader van ons 25-jarig jubileum geven we in september een jubileumnummer van Ons Markenboek uit, het augustusnummer vervalt. Dit betekent dat u de aankondiging van deze dagexcursie dus niet herhaald zult zien. Geef u dus nu op, dan raakt het niet in het vergeetboek!

Opgave kunt u doen bij een van ons drieën, voor de telefoonnummers zie boven.

UIT HET EPSER LEVEN VAN JET BOKHORST (rectificatie)

Joh. de Jong

Als je als trouwe lezer van Ons Markenboek ongeveer zeventig jaar op dezelfde plaats woont op of bij de voormalige boerderij Dommerholt in Gorssel, pal aan de IJssel, en je leest in het blad van de Elf Marken over de jou zo vertrouwde woonomgeving (Ons Markenboek, 25^e jaargang no. 4, november 2007, blz. 44), dan is je aandacht extra getrokken. Als je vervolgens verschillende onjuistheden constateert in een artikel dan ben je op zijn minst teleurgesteld. Je kunt dan een paar dingen doen: meewarig het hoofd schudden over de door de schrijver gemaakte fouten. Je kunt ook enigszins verontwaardigd raken dat de schrijver zich niet beter op de hoogte heeft gesteld. Dat laatste deed Johan Wolters. En hij ondernam actie. En zo kwam het dat ik op een middag in januari bij hem thuis aan de Veerweg werd bijgepraat. Een vriendelijke Johan Wolters vertelde dat zijn ouderlijke boerderij Dommerholt en het gelijknamige café vroeger een geheel vormden. Twee afzonderlijke woningen onder een dak, bewoond door twee families: Wolters op de boerderij en Tuitert in het café. De vrouwen waren zusters en heetten Hekkert van zichzelf. In de oorlog zijn deze huizen niet gebombardeerd, zoals ik schreef, maar op 11 april 1945 door de artillerie van de Duitsers vanaf de overkant van de IJssel onder vuur genomen en vernietigd.

Vrij gauw na de bevrijding in 1945 kwam er een houten noodcafé dat 'De Houtwal' ging heten. In 1947 is de boerderij Dommerholt herbouwd. Ongeveer in 1955 werd het noodcafé vervangen door een stenen huis waarvan het café gemakshalve maar 'De Houtwal' is blijven heten.

Intussen was het in deze omgeving in de weekends in het zomerseizoen een behoorlijke drukte met watersporters. Zeilboten met jongelui verbleven in en rond het haventje van Gorssel veelal het hele weekend. En het café voer er wel bij. In 1985 is het café definitief gesloten en het huis verkocht.

Het hoge huis aan de Veerweg is niet in de plaats gekomen van het café, zoals ik schreef, maar ligt iets verderop, nagenoeg op de plek waar de boerderij met de naam Schurink stond, die bij Het Hassink hoorde. Deze boerderij is ook al jaren geleden gesloopt.

Tijdens de uiteenzetting van Johan Wolters kijk ik steeds even naar buiten waar de langsvarende vrachtschepen een prachtig schouwspel bieden. Met de mooiste Hollandse wolkenluchten erboven. Wat een uitzicht! En wat wonen we toch in een prachtig deel van het land.

Wijzer dan ik gekomen ben neem ik na ongeveer anderhalf uur afscheid. De dia die voor mij klaarlag van de voormalige boerderij krijg ik mee om te kopiëren.

Kreeg ik maar meer van zulke reacties...

GEVELSTENEN (24)

Werkgroep genealogie

Aan de Gorsselse Enkweg 9 in Gorssel vinden we een oude boerderij met kookhuis en schuur met de naam Smeenk, vroeger ook wel Smeinek genoemd.

Deze boerderij ligt in de vroegere marke Eschede en was destijds eigendom van de bewoners van het landgoed met een groot herenhuis, Het Eschede. Ook een aantal andere boerderijen in de buurt behoorde tot dit landgoed.

Volgens de Kadastrale Atlas van 1832 was deze boerderij met een oppervlakte van ongeveer 22 ha toen eigendom van T. es Taz, weduwe van Peirre Francios Benjamin, van beroep rentenierster uit 's Gravenhage. Als eerste bewoners vonden we rond 1800 Bartolt Nijland, geboren omstreeks 1722 en overleden op erve Smeenk op 7 april 1811, oud 89 jaar, weduwnaar van Jenneken Rattink.

Hij werd opgevolgd door zijn zoon Willem Nijland, geboren omstreeks 1751 en overleden op Erve Smeenk op 1 november 1819, oud 68 jaar. Hij was gehuwd met Hendrika Hemeltjen, geboren omstreeks 1760 en overleden op 3 augustus 1838, oud 78 jaar.

Vervolgens vinden we als bewoners Martin Tuitert, geboren te Deventer op 5 december 1790 en overleden op 11 september 1863, zoon van Derk Jan Tuitert en Derkjen Oostenenk. Hij was gehuwd op 24 januari 1818 met Jenneken Roeterdink, geboren op 18 juli 1795 te Deventer en overleden op 27 augustus 1859, dochter van Antony Roeterdink en Fenneken Agterhoek. Uit dit huwelijk werden negen kinderen geboren.

In de achtergevel van de schuur vinden we een sluitsteen met de initialen M.T. J.R. 1856, deze duiden op bovenvermeld echtpaar. Zij hebben die schuur kennelijk laten bouwen.

Opvallend aan deze schuur is dat er zowel aan de voorkant als aan de achterkant dubbele grote deuren in zijn geplaatst. Dit komt maar weinig voor; het was handig omdat er meerdere wagens met hooi of graan achter elkaar in konden staan en er nog ruimte was om het paard uit te spannen. Zoon Antonie Tuitert, geboren op 28 april 1828 en overleden op 3 maart 1886 was de opvolger op boerderij Smeenk. Hij was op 6 juli 1861 gehuwd met Jenneken Boschloo, geboren op 17 juni 1841 en overleden op 17 juni 1898, dochter van Gerrit Boschloo en Janna Gardina Ilbrink. Uit dit huwelijk werden vijf kinderen geboren.β

In de voorgevel van de boerderij vinden we een gevelsteen met de initialen van A.T. en J.B.L. 1870, die duiden op dit echtpaar, dat toen aan de boerderij een nieuw voorhuis heeft laten bouwen, zodat het nu een T-boerderij is, die veel in deze omgeving voorkomt. Toen zijn ook de knechten- en meidenkamer gebouwd, herkenbaar aan hun speciale raampjes. De meidenkamer is van binnenuit via een trap te bereiken en de knechtenkamer alleen vanaf de deel via een trap. In beide kamers bevonden zich twee bedsteden, bijvoorbeeld voor grote en kleine knecht. De oude trap uit 1870, draaiend naar de meidenkamer en nog verder naar boven, is nog steeds aanwezig en in prima staat. Beneden waren ook nog vijf bedsteden en twee slaapkamers, zodat er voldoende slaapruiimte aanwezig was.

Opvallend is dat het achterhuis twee traptreden lager ligt dan het voorhuis; dit is waarschijnlijk toe te schrijven aan het feit dat bij hoog water in de IJssel ongerief ontstaat. Aangezien het voorhuis later is vernieuwd, zoals reeds genoemd, is dat toen mogelijk hoger gebouwd. Bijzonder is ook dat het achterhuis een afwijkende breedte heeft, waarvoor geen verklaring is te vinden.

Aan het achterhuis zit nog een uitgebouwd karnhuis, ook wel molenhuis genoemd, wat maar betrekkelijk weinig voorkomt. Van hieruit werd door een paard dat hierin rond liep, via een mechanisatiesysteem van assen, tandwielen de aandrijving verzorgd naar een lange as die voor op de deel tegen de zolder was bevestigd, met daarop wielen van verschillende afmetingen. Via drijfriemen werden een dorsmolen, een hakselsnijmachine, een bietensnijmachine, een karninstallatie voor het maken van boter en een wasmachine aangedreven.

Rond 1895 is, waarschijnlijk ten gevolge van zware belasting van de hooizolder, plotseling een gebint gebroken en moest de timmerman met spoed komen om de zaak te stutten en daarna een nieuw gebint te plaatsen. Dit is nu nog goed te zien, omdat er duidelijk nieuwer materiaal gebruikt is. In dit gebint zitten nog de slachthaken die vroeger gebruikt werden bij het slachten van koeien.

Ongeveer in 1900 is door een zware storm de achtermuur eruit gewaaid en moest totaal worden vernieuwd.

Vroeger was het gebruikelijk dat men in de zomer in het kookhuis ging wonen, maar dit is hier maar zelden gebeurd. Wel staat er momenteel nog een oud kacheltje dat doet denken aan het verre verleden.

De oudste dochter, Maria Johanna Tuitert, geboren op 16 oktober 1862 en overleden op 23 september 1902 is op de boerderij Smeenk gebleven. Ze was op 19 februari 1887 gehuwd met Albert Willem Roeterdink, geboren op 2 november 1851 en overleden op 17 juni 1915, zoon van Jan Willem Roeterdink en Hendrika Willemina Wiltink. Uit dit huwelijk werden geboren:

Jan Willem Roeterdink, geboren op 30 maart 1888 en overleden op 3 april 1960; zie vervolg verderop.

Tonia Hendrika Roeterdink, geboren op 8 mei 1894. Ze trouwde op 8 mei 1919 met Gerrit Jan Berenpas, geboren op 22 februari 1891. Zij woonden op boerderij De Voort aan de Elzerdijk in Eefde.

Hendrik Willem Roeterdink, geboren op 10 december 1899, trouwde op 7 mei 1925 met Hendrika Willemina Schieven, geboren op 3 maart 1903. Zij woonden op boerderij De Eikenboom aan de Eefdense Enkweg 3 te Gorssel. Deze boerderij is gebouwd op bijna dezelfde plaats waar vroeger een klein huisje heeft gestaan met dezelfde naam.

Boerderij Smeenk werd gesplitst en verdeeld onder de twee broers, die beiden dus ongeveer 11 ha grond kregen. Hendrik Willem Roeterdink ging dus naar De Eikenboom en werd daar boer. Rond de jaren 1950 heeft hij boerderij Boonk gekocht aan de Quatrebrasweg in Eefde en ging daar verder boeren. Na een aantal jaren is zijn zoon Hendrikus Roeterdink, geboren op 12 augustus 1931 boer geworden op De Eikenboom en inmiddels is zijn kleinzoon daar al weer boer.

Jan Willem Roeterdink was dus de opvolger geworden op boerderij Smeenk. Hij was op 21 februari 1918 gehuwd met Everdina Tushuizen, geboren op 18 maart 1886 en overleden op 19 juli 1966. Zij was een dochter van Jacobus Martinus Tushuizen en Aaltjen Klein Lebbink. Het was inmiddels een gemengd bedrijf met rundvee, varkens en kippen, met weilanden en wat akkerbouw. Op het erf werden een wagenloods, varkensschuur en kippenhokken gebouwd en ook een eenroedige en een vijfroedige hooiberg.

In de oorlogsjaren hebben vaak meerdere onderduikers onderdak gevonden. Het is voorgekomen dat men met dertig personen aan tafel ging om te eten. Ook was er tijdelijk een artsenspost van de drie huisartsen van Gorssel, omdat die vanwege de oorlogshandelingen hun woningen moesten verlaten. Tegen het einde van de oorlog waren er langs de wegen eenmansgaten gegraven, waar men bij gevaar in kon duiken om te schuilen. Zo is er eens iemand bij gevaar in een eenmansgat gesprongen om te schuilen, niet wetende dat er ook wel water in kon staan. Dat was helaas wel het geval; hij was niet gewond maar wel drijfnat en het was koud weer. Hij klopte aan bij de dichtstbijzijnde boerderij en zo gebeurde dat het nette pak van Martinus Roeterdink beschikbaar werd gesteld. De betreffende persoon was erg dankbaar voor deze hulp en liet als dank hiervoor een grote taart bezorgen. Deze kwam terecht bij de andere Roeterdink die niet wist waaraan hij dit te danken had, maar de taart is uiteindelijk wel op het goede adres gekomen.

Uit bovenstaand huwelijk werden geboren:

Maria Johanna Roeterdink, geboren op 22 november 1918 en overleden op 23 maart 1944, oud 26 jaar.

Jacobus Martinus Roeterdink, geboren op 9 februari 1921. Hij bleef op de boerderij.

Albert Willem Roeterdink, geboren op 5 september 1922 en op 2 juni 1950 gehuwd met Berendina Elisabeth Wichers, geboren op 12 november 1924. Zij woonden eerst aan de Eefdesse Enkweg en na hun pensioen op de Dekkershof in Gorssel

Jacobus Martinus Roeterdink werd dus de opvolger op boerderij Smeenk; hij trouwde op 26 mei 1950 met Hendrika Johanna Heijink, geboren op 17 juli 1922, dochter van Albert Jan Heijink en Willemina Klein Hulze. Uit dit huwelijk werden zes kinderen geboren.

Aangezien de bedrijfsgrootte niet voldoende was voor uitbreiding in de rundveehouderij, heeft Jacobus Martinus Roeterdink nieuwe stallen bijgebouwd voor mestvarkens om een royaal inkomen te hebben. Vanwege de gezinsuitbreiding zijn in 1956 boven slaapkamers gebouwd. Omdat ook vader en moeder er nog woonden was dit noodzakelijk.

Martinus Roeterdink zoals hij in het dagelijks leven genoemd wordt, is een bekend persoon. Hij is jarenlang boer geweest op boerderij Smeenk en was een van de voortrekkers in de landbouw. Een persoon met brede kennis van zaken en een vooruitziende blik, bestuurslid van verschillende verenigingen.

Zo was hij voorzitter van de Gelderse Maatschappij van Landbouw, afdeling Gorssel, Vereniging van Bedrijfsvoorlichting in Gorssel, Oranjevereniging Gorssel, bestuurslid van de Rabobank Gorssel en Agrarisch Belangen Centrum Lochem. Ook in het kerkelijk leven heeft hij zijn steentje bijgedragen, onder andere als ouderling.

In 1986 ging hij met pensioen en kocht toen een woning aan de Rietdekkerweg 32 in Gorssel, 't Kleine Smeenk genaamd, waar hij het nu samen met zijn vrouw na een werkzaam leven rustig aan kan doen.

De boerderij met 6.50 ha heeft hij in 1986 overgedaan aan zijn zoon Dirk Jan Roeterdink, geboren op 8 augustus 1956 en op 24 april 1981 gehuwd met Yvonne Bakker, geboren op 1 september 1960.

Dirk Jan was al jarenlang monteur en had een vaste baan. Tot 2000 heeft hij het bedrijf voortgezet, waarbij hij maïs verbouwde voor verkoop en daarnaast varkensmester was. Na verloop van tijd bleek dit toch geen ideale oplossing te zijn en aangezien er aan de boerderij groot onderhoud noodzakelijk was - wat veel geld ging kosten - heeft hij ervoor gekozen om monteur te blijven en de boerderij met grond te verkopen. Daarmee kwam er na meer dan honderd jaar een eind aan de naam Roeterdink op boerderij Smeenk.

De boerderij met 6.50 ha grond werd verkocht aan de familie Cassee-Klingeman, die deze boerderij heeft laten verbouwen tot een prachtige woonboerderij, waarbij aan het uiterlijk niets is veranderd. Helaas hebben zij door omstandigheden niet lang van deze mooie plek kunnen genieten. De boerderij werd verkocht aan de huidige bewoners, de familie Geert van de Beek en Bineke van de Beek-Wennink. De familie Van de Beek had vele jaren in de buurt gekampeerd en vond deze omgeving erg mooi. Na 56 jaar in Amsterdam te hebben gewoond, zijn ze op deze prachtige boerderij komen wonen. Als eerbetoon aan de vorige bewoners hebben ze – als blijvende herinnering - in de achtergevel een gevelsteen laten zetten met de initialen E.C. H. C.K. 2001.

HERNIEUWDE ZOEKTOCHT NAAR DE GRAFTOMBE VAN DE FAMILIE VAN DER CAPELLEN

J. te Linde

De directe aanleiding om een nieuwe zoektocht te starten naar restanten van het veldgraf van de familie Van der Capellen was het verzoek van de organisatoren van de tv-serie 'Verleden van Nederland' aan onze vereniging om gegevens over de graftombe te leveren. Zij hadden gelezen dat de graftombe zich op de Gorsselse heide moest bevinden, maar op kaarten hadden ze daarvan niets terug kunnen vinden. In aflevering vijf van bovengenoemde serie zal het leven en handelen van Johan Derk Baron van der Capellen (1741-1784) een van de onderwerpen zijn. Deze aflevering zal vermoedelijk in november 2008 uitgezonden worden. Dit artikel gaat in op onze pogingen meer zekerheid te krijgen over de locatie van de graftombe in de hoop binnenkort absolute zekerheid te hebben.

Over Johan Derk van der Capellen heeft onze vereniging in 1997 een boekje laten verschijnen met als auteur onze vroegere secretaris Wim van de Kamp. Wim heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de sporen van Johan Derk in onze omgeving. De resultaten van zijn onderzoek bevatten tal van aanknopingspunten voor de hernieuwde zoektocht naar de exacte plaats van de graftombe. Voor we daar op ingaan volgen hierna eerst enkele regels over het leven en handelen van Johan Derk.

Johan Derk van der Capellen werd in 1741 te Tiel geboren. Door allerlei omstandigheden ging hij na zijn studie niet terug naar Appeltern, maar verbleef hij in zijn jeugd geruime tijd in de streek rond Zutphen. Er woonde hier familie van hem op De Boedelhof, Den Dam en Het Rijsselt. In Eefde en omgeving stond hij bekend als de wandelende jonker.

Na eerdere vergeefse pogingen om in de Gelderse staten te komen werd de edelman Johan Derk van der Capellen in 1772 toegelaten tot de Staten van Overijssel. In de jaren zeventig en tachtig van de achttiende eeuw werd hij de voorman van de Patriotten. Johan Derk ageerde in die jaren zeer sterk tegen de stadhouderlijke macht van Willem V en tegen het onberekenbare gedrag van de regenten. Zijn denkbeelden waren de Prinsgezinden een doorn in het oog. Hij is niet oud geworden. Op 6 juni 1784 stierf Johan Derk op 43-jarige leeftijd in Zwolle en hij werd tijdelijk bijgezet in het familiegraf in de grafkelder van de kerk in Gorssel. Zijn weduwe besloot samen met haar vier zwagers tot de bouw van een graftombe, doch tijdens de voorbereidingen stierf ook zij (5 juli 1785 te Gorssel). In 1786 kwam de graftombe gereed en werden zij alsnog overgeplaatst naar deze tombe.

De graftombe was ontworpen door Jacob Otten Husly (1738-1796). Hij was een beroemd architect tijdens de Verlichting. Otten Husly werd geboren in Doetinchem, maar vertrok al voor zijn twintigste naar Amsterdam om zich daar in de bouwkunst te bekwamen.

Waarschijnlijk heeft hij Johan Derk persoonlijk gekend.

Johan Derk werd beschouwd als een symbool van de Patriotten en de graftombe was al in 1787 doelwit van vernielingen. De ornamenten moesten het toen ontgelden. Na de inval van de Pruisen in 1787 was het gedaan met de Patriotten en kregen de Prinsgezinden de overhand. Daarop besloot de familie de lichamen van Johan Derk en zijn vrouw terug te laten plaatsen in de grafkelder van de kerk van Gorssel. De familie had het goed gezien. In de nacht van 7 op 8 augustus 1788 heeft aan aantal duistere figuren uit Zutphen waaronder twee militairen de graftombe opgeblazen. Daartoe hadden ze op een wagen een grote hoeveelheid buskruit binnen de voorhof van de ommuurde graftombe gereden en vervolgens laten ontploffen. Gezien de ravage op de tekening moet dit een geweldige ontploffing zijn geweest. In Gorssel zullen niet veel ruiten heel zijn gebleven. Enkele brokstukken zijn door schenking in het bezit van onze vereniging gekomen. Een brokstuk van de poort van de graftombe met een doodskop als ornament wordt in Harfsen in het Richtershuis bewaard. Een ander brokstuk met het familiewapen van het geslacht Van der Capellen ligt ter restauratie bij de firma Hesselink in Zutphen. Dit brokstuk is niet afkomstig van de graftombe maar was oorspronkelijk een onderdeel van de plaquette in de kerk.

Bij het traceren van de locatie van de opgeblazen graftombe zijn de volgende vijf bronnen gebruikt.

Bron 1: het markeboek van Gorssel

In de notulen van een markevergadering in Gorssel in maart 1785 staat dat de familie Van der Capellen 'bij het schutschot een stukken veldgrond heeft gekocht van ongeveer een Scheepel gesaay', dat zij mochten 'aangraaven tot formeering van een kerkhof voor de familie van Capellen'. Een scheepel is een oude inhoudsmaat (0.1 hl) en oppervlaktemaat (circa 900 m²). Een schutschot is een omheind stuk land, waarin vee werd opgesloten, dat ten onrechte op de gemeenschappelijke gronden geweid had.

Bron 2: een reisbeschrijving uit 1790

Enig houvast over de afstand van de openbare weg naar de graftombe hebben we aan de reisbeschrijving uit 1790 van Jacob van Gessler de Raadt. Op weg van Groningen naar Arnhem overnacht hij in Deventer. Hij schrijft vervolgens: "Wij reden 's morgens uit Deventer en moesten, eer wij de stad uit waren, een gulden voor passagiegeld voor menschen en rijtuig betalen. Een quartier uur buiten de stad kwamen wij op Gelderschen bodem en betaalden weer 4 stuivers passagiegeld; voorts reden wij op een dorp alwaar de postwagen ook stil houd en zagen hier de ruinen van een graftombe, die in de tijden van het patriottisme ter eere van Capellen was opgericht; deeze tombe stond geen hondert schreden van de ordinaire rijdweg, en toen naderhand de prinsenpartij triumpheerde en het lijk reeds was weggehaald, hadden de Oranjelui dezelve laten springen, en wel zoo sterk, dat wij stukken muur van een voet of drie dik en groot wel twintig of dertig treden ver zagen liggen". De postkoets stopte in die tijd ter hoogte van De Roskam. Vandaar kom je met honderd stevige stappen in noordoostelijke richting niet verder dan de huidige fietsenstalling achter het gemeentehuis. Daaruit mag je concluderen dat de afstand ten opzichte van de halteplaats van de postkoets tot de graftombe nooit veel meer dan negentig meter kan zijn.

Bron 3: de tekening van Kaldenbach van de verwoeste tombe

Duidelijk is de verwoeste poort te zien. De tekenaar heeft door de opening de kerktoren zodanig afgebeeld, dat er twee zijden zichtbaar zijn. Opvallend verschil met de huidige situatie is dat er slechts één wijzerplaat te zien is. Over het hoofd gezien door de tekenaar of zouden destijds niet aan alle vier zijden wijzerplaten gezeten hebben? Een schilderij van P. Visser 'Gezigt op Gorssel' uit circa 1850 van de kerk, gezien vanuit het oosten, gaf uitsluitsel. Geen wijzerplaat aan de oostzijde. Daaruit mogen we concluderen dat de graftombe op zichtafstand ten noordoosten van de kerk gelegen moet hebben.

Bron 4: de kadastrale atlas van 1832

De kavels ten noordoosten van De Roskam zijn aan een nader onderzoek onderworpen. Een klein trapeziumvormig perceel met het kadasternummer 397 van sectie E Gorssel is om meerdere redenen opvallend. Ten eerste de oppervlakte (slechts 820 m²). Dit spoort goed met een aanwijzing uit bron 1, een scheepel grond. Ten tweede de locatie, ten noordoosten van de kerktoren. Ten derde de afstand tot De Roskam (circa 100 meter) en ten vierde de eigendomsverhoudingen. Het perceel was in 1832 eigendom van Reinier Engelbert baron van Dorth tot Medler uit Vorden en daarmee nog steeds in adellijke handen. Het vermoeden bestaat dat hij dit kavel aangekocht heeft uit de nalatenschap van de erfgenamen van Van der Capellen. Vooralsnog ontbreken de bewijzen daarvoor, maar er is hoop dat spuurwerk in de familiearchieven zekerheid kan verschaffen. Rond 1800 heeft Reinier Engelbert zijn kasteel (het Medler) verbouwd. Het is niet ondenkbaar dat daarvoor de afgebikte stenen van de graftombe gebruikt zijn. Het aangrenzende kavel ten oosten van kavel 397 was in 1832 nog

steeds in het bezit van de geërfden van de marke Gorssel. Het grondgebruik daarvan wordt in de kadastrale atlas omschreven als heide.

Bron 5: de prentbriefkaart van de bruine beuk in het weiland van De Roskam

Deze beuk is geveld in 1951 of 1952. Henk Janssen op den Haar heeft ooit het vermoeden uitgesproken dat deze boom het laatste restant was van de beplanting rondom de graftombe. Deze monumentale boom kan heel goed op dat moment ongeveer 170 jaar oud geweest zijn. Vanuit het lokaal van de 3^e en 4^e klas van de christelijke lagere school, het lokaal van meester Van der Haar, heeft schrijver dezes de beuk zien vallen. De boom moet ongeveer ter hoogte van het huidige fietsenhok van het gemeentehuis gestaan hebben.

Indien kavel 397 de gezochte plek is dan spoort dit ook met de afstand tot de kerktoren. Deze bedraagt namelijk 250 meter en dat klopt ook met de afstand van circa 100 meter vanaf de halte van de postkoets nabij De Roskam. In afbeelding 7 is de vermoedelijke locatie van de graftombe geprojecteerd op een recente kadasterkaart.

Al met al waren de aanwijzingen uit deze bronnen dermate sterk dat het bestuur van de Elf Marken in overleg met de mensen van het Gelders Erfgoed en met Michel Groothedde, de stadsarcheoloog van Zutphen, besloten heeft het Harfsense bedrijf Groundtracer van Dick van der Roest in te schakelen. Dit bedrijf heeft eind februari achter het gemeentehuis met grondradar een bodemonderzoek uitgevoerd. De voorlopige resultaten daarvan geven alle aanleiding om het onderzoek voort te zetten. Wellicht dat in een volgende nummer hierover positief nieuws te melden valt.

Uit: Gelders Overijsselse Courant, maandag 30 augustus 1954

Gorssels kerkplein geeft geheimen prijs

Fundamenten en oude grafkelder ontdekt

Bij graafwerk in verband met de plannen een deel van het kerkplein te Gorssel van bestrating te voorzien, is men gestoten op de fundamenten van de oorspronkelijke in 1448 gebouwde kerk van Gorssel en op de oorspronkelijke grafkelder van het geslacht Van der Capellen. Men is thans bezig het gevondene nauwkeurig op te meten en in kaart te brengen. Wellicht zal het mogelijk zijn de vondsten in het plaveisel van het plein aan te geven.

De eerste kerk van Gorssel werd niet gebouwd op dezelfde plaats waar de nieuwe kerk nu staat; alleen de toren is gedeeltelijk behouden gebleven. Vroeger is die wat lager geweest. De oorspronkelijke kerk was een tamelijk rechthoekig gebouw, dat zich van de toren af uitstreekte in oostelijke richting. Gedeeltelijk was dat gebouw gefundeerd op enorme veldkeien, waarvan enkele tevoorschijn gekomen en bij de toren gelegd zijn.

De thans blootgelegde funderingsresten vormen tegelijk ook het fundament van het tegenwoordige Gorssel. De kerk is vijf eeuwen geleden gebouwd door de marken Eschede en Gorssel. Het centrum van Gorssel - als men het zo mag noemen - lag toen in de omgeving van de Ravensweerdsweg, waar oude boerderijen nu nog aantonen dat de bodem al vrij vroeg werd ontgonnen. Men zette de kerk ongeveer halverwege tussen beide marken op een geschikte plaats. Rondom de kerk ontwikkelde zich van lieverlede een dorpsgemeenschap die in later tijd bovendien nog aan de verkeersweg kwam te liggen. Dat is het tegenwoordige Gorssel en dit moet de reden zijn waarom Gorssel geen centrum heeft van oude of vroegere hofsteden rondom een kerk, zoals dat bij de meeste dorpen in deze omgeving het geval is.

Op het kerkplein is op het ogenblik niet veel meer te zien dan wat kuilen, stapels oude stenen, en de bekende roodwitte stokken die men als vaste punten gebruikt voor de opmetingen. De

heer B.J. Woertman, die het gevondene in kaart brengt is voorlopig nog erg voorzichtig met zijn conclusies, vooral waar het de afmetingen van de oude kerk betreft. Vast staat dat het een klein hecht gebouw is geweest met muren van ongeveer 75 centimeter dikte en zware steunberen. Het is niet zuiver rechthoekig: bij de toren was het breder dan aan de voorkant. Men zou het kunnen verdelen in een ruimte van 6.25 bij 8.36 meter en een van 4.50 bij ongeveer 6 meter, waarbij men zich beide ruimten wel als één geheel zal moeten denken. Sporen van het koor heeft men nog niet gevonden. Misschien zou men het smalle voorste deel van de kerk als koor moeten beschouwen, maar dan was dat wel erg groot in vergelijking met de ruimte voor de gelovigen. In zijn geheel staat de omtrek van de kerk dus nog niet vast. Een juist inzicht wordt bemoeilijkt doordat men in vroeger tijden delen van de fundering geheel schijnt te hebben verwijderd.

Aan de noordkant van het gebouw hebben volgens oude tekeningen een doopkapel en een aanbouw gestaan. Ook daarvan heeft men resten aangetroffen.

De meest verrassende vondst is echter ongetwijfeld die van de oude grafkelder van de familie Van der Capellen, die men niet moet verwarren met het monument dat in 1787 op de Gorsselse heide werd verwoest.

Verwarring

De grafkelder in de kerk die omstreeks 1690 werd voltooid, blijkt te hebben gelegen onder de aanbouw. Er zijn zestien leden van deze familie in begraven, zoals uit oude aantekeningen blijkt. Omtrent de juiste ligging van deze grafkelder bestond enige verwarring, omdat ze volgens gegevens uit 1682 gelegen zouden hebben 'onder de grafkamer', hetgeen volgens het boek *Uit Gorssels Verleden* de plaats van de toenmalige preekstoel zou zijn. De thans gevonden oplossing is logischer: de grafkamer was in de aanbouw, en de preekstoel had er niets mee te maken.

De oude grafkelder was precies vierkant en mat 4.40 x 4.40 binnenwerks. Toen in 1929 het oude kerkgebouw, dat een voorbeeld was van de manier waarop men oude gebouwen grondig kan bederven, werd afgebroken, is de grafkelder geopend. Er werd toen in de oude kelder een nieuw keldertje gemetseld van 2.12 x 3 meter, en daar legde men de stoffelijke overschotten van de zestien begravenen in. De rest van de oude kelder werd vol geworpen met zand en stenen. Erg piëteitvol schijnt men daarbij niet te werk gegaan te zijn. Het enige dat nu nog te constateren is, is dat de Van der Capellens in loden kisten werden begraven, en dat zij een uitstekend gebit hadden. De juiste plaats schijnt daarbij niet schriftelijk te zijn vastgelegd, zodat de schattingen over de plek van de kelder meters uiteen liepen. De grafkelder is tot in 1785 in gebruik gebleven. Ter herinnering aan deze doden bevond zich in de kerk een gedenksteen met de namen en het opschrift: *Aan de Onsterfelykheyd*. Deze steen is nu in de nieuwe kerk van Gorssel bevestigd.

De Gorsselse kerk is in de vijf eeuwen van haar historie verschillende malen verbouwd, vergroot, veranderd en zelfs verplaatst. Maar Gorssel zal wel de enige gemeente zijn in ons land, aldus de heer Woerdman, die met de plaatselijke geschiedenis uitstekend op de hoogte blijkt – waar het nu nog levende geslacht achtereenvolgens drie verschillende kerkgebouwen heeft meegemaakt, namelijk eerst de in 1842 bedorven kerk op de plaats van de oorspronkelijke, daarna de in 1929 gebouwde en in 1945 verwoeste kerk op de plaats van het tegenwoordige gebouw, en nu de stemmige in 1948 gebouwde kerk. Maar de vondsten van nu, maken een ander probleem op dit gebied in Gorssel weer actueel. Want waar heeft het door Otten Husly ontworpen monument van de Van der Capellens gestaan: “op open velde en niet ver van het maagschappelijk graf ter kerke van Gorssel?”

WAAR GEBEURD...

W. Holtslag-Harkink

11 april 1945. Deventer is bevrijd! Het Canadese bevrijdingsbataljon geniet in Deventer een paar dagen rust. Ze slapen in goede bedden en worden door de burgers bejubeld en verwend. Zo komt Canadees Nick J. in die dagen regelmatig bij de familie W. in de Lange Bisschopsstraat. Het gezin bestaat uit vader, moeder, zoon en dochter Berthie. Nick geniet van de huiselijke sfeer, van de verwennerijen, maar misschien komt hij nog wat vaker omdat hij gecharmeerd is van Berthie. Maar de oorlog is nog niet ten einde, de bevrijdingsstrijd moet worden voortgezet en Nick vertrekt met zijn kameraden uit Deventer en daarmee eindigt het contact.

Rond het jaar 1961 verhuist de familie W. naar Harfsen. Na veertig jaar komt op het adres in de Lange Bisschopsstraat een brief uit Canada van Nick, die met zijn vrouw een reis door Europa wil gaan maken en ook graag de familie W. zou willen bezoeken. Gelukkig weten de bewoners het adres van de familie W. en zo arriveert de brief bij de juiste mensen. Het contact wordt hersteld en de Canadezen genieten opnieuw gulle gastvrijheid, maar nu bij de zoon en zijn echtgenote in Harfsen.

Natuurlijk komt Berthie ook ter sprake en Nick hoort dat Berthie getrouwd is geweest met een diplomaat en de hele wereld heeft rondgezworven en nu in Amerika woont. Met dit bezoek is het contact met de familie W. blijvend hersteld.

Als dan na verloop van enige jaren de echtgenote van Nick is overleden, gaat Nick naar Amerika op zoek naar (inmiddels weduwe) Berthie. Of dat met behulp van broer W. is gelukt of puur op eigen inzet wordt mij niet verteld.

Maar Nick vindt zijn Berthie en ze gaan trouwen! Allebei ver in de tachtig, wonen ze nu al jaren verliefd en heel gelukkig in Las Vegas.

Een oorlogsverhaal met een Happy End!

IN NAAM VAN ORANJE, EEN LIED VAN ALHIER

Johan Kamperman

Sinds kort is het complete archief van de Leeuwarder Courant, vanaf 1752 tot op heden, via internet te raadplegen (voor de liefhebbers: www.archiefleeuwardercourant.nl). Door te zoeken op trefwoord kan men snel dit archief doorspitten en zo interessante vondsten doen. Bij het zoeken op trefwoord 'Gorssel' vindt men onder meer het artikel zoals dat op de volgende bladzijde is afgedrukt, in de krant van 14 april 1922.

Het gaat hier over de totstandkoming van het welbekende lied 'In naam van Oranje, doe open de poort', of zoals de officiële titel luidt: 'Een Liedje van Koppeestok den Veerman'.

Wat is het geval? De tekst van het lied is in 1871 gemaakt door Abraham Jacobus Schooleman. Deze 'Bram' Schooleman werd op 26 januari 1853 te 's-Gravenhage geboren. In november 1867 - hij was toen veertien jaar - kwam het gezin waarvan hij deel uitmaakte, vanuit Zutphen in Gorssel wonen. Zijn vader werd daar stationschef ('haltechef') aan het spoor. Bram zelf heeft onder meer gewerkt bij 'den dorpsmid te Gorssel'. In mei 1874 vertrok de familie naar het Friese Akkrum. Bram overleed daar op 22 februari 1875, 22 jaar oud. In zijn overlijdensakte wordt zijn beroep vermeld als 'hulponderwijzer'.

Het lied waar het over gaat, is afgedrukt op de volgende bladzijden, na het bewuste artikel uit de Leeuwarder Courant. Het is overgenomen uit de bundel 'Nederlandsch Volksliederenboek', vierde druk (1900). Veel andere liederenbundels bevatten tussen het

„In naam van Oranje”.

De heer R. C. Schooleman te Haarlem deelt aan de „N. R. Ct.” mede, dat zijn broeder A. G. Schooleman in 1871 het aardige lied „In naam van Oranje” heeft gemaakt.

Als jongen was A. G. Schooleman bij den dorps-smid te Gorssel werkzaam. Zijn helder verstand trok echter de aandacht van eenige notabelen, met het gevolg dat Bram op de Normalschool te Zutphen geplaatst werd. Spoedig behaalde hij een rijksbeurs en binnen den bepaalden tijd kreeg hij zijn akte als hulponderwijzer.

Schooleman begon zijn onderwijzersloopbaan, die te spoedig afgebroken zou worden, te sGravenhage. Toen hij vóór de klasse op een bankje stond, kanteelde het; Schooleman viel en bezeerde zijn heup; ontwrichting veranderde in gewrichtsontsteking, die ernstig bleek. De patiënt werd naar Gorssel gebracht, waar zijn vader stationschef was; spoedig daarop werd de oude heer Schooleman overgeplaatst naar Akkrum en Bram, wiens toestand geen hoop meer liet, ging mee. Te Akkrum is hij op 22-jarigen leeftijd gestorven, in 1875.

In 1871 heeft hij, zooals gezegd, het gedichtje geschreven; de heer fr. J. Kerlen te Ambarawa (res. Semarang), die in die dagen als jong onderwijzer te Rotterdam werkzaam en met Schooleman bevriend was, deelde onlangs in de „Avondpost” mede, dat hij Schooleman bij het zoeken naar een passende melodie behulpzaam geweest is.

Een uitgever te Zutphen maakte zich meester van het lied, waarvan binnen veertien dagen tachtig duizend exemplaren verkocht waren! „Geldelijk voordeel” — schrijft de heer Kerlen — „hebben wij niet genoten. Bram kreeg van den uitgever de Literaire Fantasieën van Busken Huet en ik ontving een prachtwerk over de Nederlandsche Letterkunde.”

Zoo is de geschiedenis van den jong gestorven onderwijzer, die zoo een uitmuntend geslaagd volkslied geschreven heeft.

Bron:

Leeuwarder Courant

14 april 1922

tweede en het derde nog een extra couplet. Het is niet duidelijk of Schooleman dat tussenliggende couplet ook gemaakt heeft.

Vermeldenswaardig is verder dat veelal ook de naam Koppelstok in plaats van Koppestok gebruikt wordt; historische bronnen (ook van oudere datum) bevestigen die schrijfwijze echter niet.

Een lied van Gorsselse bodem dus. Wie had dat kunnen denken?

29. EEN LIEDJE VAN KOPPESTOK DEN VEERMAN.

A. J. SCHOOLEMAN.

Flink.

1. In naam van O-ran-je, doe o-pen de poort! De Wa-ter-geus ligt aan den

The first system of music features a vocal line in the upper staff and a piano accompaniment in the lower staff. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is common time (C). The vocal line begins with a treble clef and contains the lyrics '1. In naam van O-ran-je, doe o-pen de poort! De Wa-ter-geus ligt aan den'. The piano accompaniment starts with a forte dynamic marking 'f' and consists of chords and a simple bass line.

wal; De vloot-voogd der Geu-zen, hij maakt geen ac-coord Hij

The second system continues the musical piece. The vocal line has the lyrics 'wal; De vloot-voogd der Geu-zen, hij maakt geen ac-coord Hij'. The piano accompaniment continues with similar chordal textures and a steady bass line.

vor-dert den Briel of-uw' val. Dit is het be-vel van Lu-

The third system concludes the piece. The vocal line has the lyrics 'vor-dert den Briel of-uw' val. Dit is het be-vel van Lu-'. The piano accompaniment ends with a final chord and a few notes in the bass line.

mey, op mijn eer En bur-gers, hier baat nu geen te-gen-stand meer, De

Wa-ter-geus komt om den Briel! De Wa-ter-geus komt om den Briel!

2.

De vloot is met vijfduizend koppen bemand,
 De mannen zijn kloek en vol vuur,
 Een oogenblik nog en zij stappen aan land,
 Zij wachten bericht binnen 't uur:
 Gij moogt dus niet dralen, doe open de poort!
 Dan nemen de Geuzen terstond zonder moord
 Bezit van de vesting den Briel!
 Bezit van de vesting den Briel!

3.

Hier dringt men naar buiten, daar schoolt men bijeen,
 En spreekt over Koppestoks last:
 „De stad in hun handen of anders den dood...”
 't Besluit tot het eerste staat vast.
 Maar nauwlijks is daarmee de veerman gevleid,
 Of Simonsz. de Rijk heeft de poort gerammeid
 En zoo kwam de Geus in den Briel.
 En zoo kwam de Geus in den Briel.

BIJZONDERE INWONERS VAN GORSSEL: JO BOSVELT (1918-1994)

W. ter Meulen-Breukink

In de tweede helft van de vorige eeuw verwerft Jo Bosvelt bekendheid als schrijver van vervolgv verhalen (in het dialect) en van toneelstukken. Hij schrijft gedichten, maakt klankbeelden en is zelfs een tijdje verslaggever bij de RONO, de Regionale Omroep Noord en Oost. En dat alles naast zijn 'gewone' werk. Een man die een plek verdient in Ons Markenboek. Herinneringen werden opgehaald met zijn vrouw Maria (Marie) Bosvelt-Oosterveld en dochter Carolien.

Jo Bosvelt wordt in 1918 in Toldijk geboren. Zijn jeugd brengt hij door in Steenderen; het gezin telt acht kinderen. Na de lagere school moet hij aan het werk. Hij wordt knecht op de boerderij van de familie Boschloo van 't Lentink. Hier leert hij zijn toekomstige vrouw

kennen, Marie Oosterveld. Zij is dienstbode bij de buren, de familie Boschloo van 't Hulshof. Het stel trouwt in 1944 en gaat in Gorssel wonen, hier is de bruid geboren en getogen. Jo werkt inmiddels op de meelfabriek van Noury & van der Lande. Het gezin wordt uitgebreid met twee dochters. In die tijd begint hij met het publiceren van zijn eerste artikelen. Jo realiseert zich dat hij meer wil bereiken in het leven. Hij gaat naar de handelsavondschool. Vervolgens gaat hij als begeleider werken bij de Nederlandse Mettray in Eefde. "Die baan was hem op het lijf geschreven", vertelt dochter Carolien. "Mensen die in de knel zaten, kon hij goed motiveren." Het begrip 'kan niet' kent hij niet. "Als het niet linksom lukte, dan fikste hij het rechtsom." Zo stelt hij de directeur voor om met zijn pupillen te gaan kamperen. Die voelt hier niets voor. Dreigt zelfs met ontslag als er een de benen neemt. Carolien: "Dus ging de reis naar een kampeerboerderij in Bunnik. Wij mochten ook mee, moeder kookte voor het hele gezelschap." Niet een keer heeft iemand een uitbraakpoging gewaagd. "Hij legde de jongens uit dat als er eentje de benen nam, de vakantie voorbij was." Een ander 'wapenfeit' is het servies dat in de inrichting wordt gebruikt. De jongens eten aanvankelijk van tinnen borden. Jo stelt voor gewoon serviesgoed te nemen. Wederom onbegrip van de zijde van de directie. Carolien: "Het servies kwam er. Vader hield de jongens voor dat als er een bord sneuvelde, de eigenaar in het vervolg niet meer hoefde te eten. Probleem opgelost." Na vijf jaar zet hij een punt achter deze korte carrière. Hij kan zich niet vinden in het gewijzigde beleid, ingesteld door een nieuwe directie. Dan stapt hij over naar het verzekeringswezen. Ondertussen is hij druk met zijn werk als schrijver van toneelstukken en dialectverhalen in kranten. Carolien: "Zijn hoofd was altijd bezig. Inspiratie haalde hij uit het leven van alledag." Ook Gradus Jansen, een bekende Gorsselnaar, en Jan Dimmendaal uit Lochem staan vaak model in zijn verhalen. Deze verschijnen onder meer in De Gids, het Deventer Dagblad en Zutphens Dagblad, de Wijhenaar, het Vizier en Berkelbode. "Vooruit werken was er niet bij", lachen moeder en dochter. Marie: "Alles moest op het laatste moment anders had hij geen inspiratie. Dan stond hij 's morgens vroeg op, schreef zijn verhaal. En terwijl hij zich aankleedde controleerde ik het op fouten. Dan nam hij het epistel op weg naar zijn werk mee en leverde het bij de redactie af. De 'deadline' was dan meestal net een halfuurtje voorbij." Jarenlang maakt hij ook klankbeelden. Bijvoorbeeld bij het vijftigjarige bestaan van de Christelijke school in 1963 in Gorssel en bij een jubileum van de oudheidkundige vereniging De Graafschap. Maar ook voor optredens van het Gorssels Gemengd Koor. Klankbeelden met toneel en zang. Niets is hem teveel om het spectaculair te maken. Carolien: "Wat zou hij nu genoten hebben van de musicals van Joop van de Ende." Om een goede dia te laten maken reist hij het hele land af en schuwt ook het buitenland niet. Deze maakt hij overigens niet zelf maar schakelt hiervoor de heer Vos uit Doetinchem in of Gerrit Onnink uit Gorssel. Teksten laat hij inspreken. Aanvankelijk door Wim Jonkers, kunstschilder in Gorssel, samen met Anneke Makkink. Dochter Carolien zal dit later op zich nemen. Het monteren laat hij over aan zijn schoonzoons. "Van techniek had hij totaal geen verstand." Ook openluchtspelen schrijft, én regisseert hij graag. Rond 1954 wordt het eerste opgevoerd. Diverse keren wordt hiervoor gebruik gemaakt van het openluchttheater in Gorssel. Hij heeft zelfs al visioenen van een afschuifbaar dak. Een bekend toneelstuk is het Stenen Kruis. Dit speelt op de Eikelhof bij Olst en bij klooster Sion. Hoe hij weet hoe het daar toegaat? Carolien: "Ik denk dat hij gewoon aanbelde en een praatje met die mensen ging maken." Omdat hij voor verschillende uitgevers werkt, gebruikt hij verschillende pseudoniemen: 'Jo voor Onni', 'Jo van 't Marjo' (de naam van hun huis) en Jan Knienbelt. Op latere leeftijd gaat hij ook gedichten schrijven. Wat hij voor heeft, heeft hij niet achter. Ook niet in zijn privéleven. Bijvoorbeeld: zijn ogen zijn zo slecht dat hij niet meer mag autorijden. Hij komt in contact met een professor in Utrecht die hem samen met twee andere Nederlanders de eerste contactlens aanmeet. Zo groot als de voet van een borrelglasje. De anderen zijn omroepster Ageeth Scherphuis en mogelijk

prins Bernhard. Nu kan hij weer zien én autorijden. Probleempje is echter dat het CBR, verantwoordelijk voor de rijbewijzen, nog nooit van lenzen heeft gehoord. Uiteindelijk gaat zijn professor persoonlijk naar den Haag om de zaak te regelen.

In 1982 willen de Bosvelts kleiner wonen en zo keren zij terug naar Almen, aan Het Voorde. Een paar jaar later wordt Jo getroffen door een hersenbloeding. Dat maakt hem afhankelijk, maar hij blijft schrijven. Nog steeds probeert hij uit het leven te halen wat er in zit. Met zijn scooter maakt hij menig tochtje.

Tot hij in 1993 voor de tweede keer door de aandoening wordt getroffen. “Tegen alle verwachting in was hij een gemakkelijke patiënt”, vertelt Carolien. Na zijn dood hebben zijn kinderen en kleinkinderen twee vervolgverhalen in het dialect in boekvorm uitgegeven, met als titel: ‘De horizon is wied.’ Zijn eerste boek verscheen in 1984 met als titel Moje Mieke. Mieke verwijst naar zijn vrouw Marie. Uit zijn werk spreekt rijke levenservaring. Carolien tot slot: “Hij was een warm, invoelend mens. Streng maar rechtvaardig, en met een natuurlijk overwicht. Enorm begaan met de mensen om hem heen.”

Wolken

*Ze drieft langs de loch
As un vogel in vloch
Waor komp ze vedan
En waor wiej op an?
Daj dat neet wilt wetten
Moj heel rap vergetten.
Dee willoze wach
Is op un ander zien krach,
De wind is ow maot.
Dee zörgt daj gaot,
Zo kom iej der an
Zeilt röstig vedan.
Veur ons gaoj un weg
Van schaduw en lech.*

J. Bosvelt

HONGERTOCHT

G. van Pelt

Hongerwinter 1944/1945

In het begin van de hongerwinter werd er in Rotterdam al behoorlijk honger geleden. Wij hadden een gezin van acht personen die te eten moesten hebben. Daar moest iemand van ons voor zorgen en omdat ik de oudste zoon was ging ik dat doen. Besloten werd dat ik naar de Gelderse Achterhoek zou gaan. Ik was daar al vier zomervakanties geweest, dus ik was daar vrij goed bekend. Bovendien was het zo dat mijn zus daar nog was, die kon na de laatste vakantie niet meer naar huis vanwege de spoorwegstaking die toen uitbrak. Toen ik aan mijn vriend vertelde dat ik in de Achterhoek eten probeerde te gaan halen, vroeg hij of hij met mij mee mocht en daartegen had ik geen bezwaar, want dan hoefde ik dat hele stuk niet alleen te reizen. (Mijn vriend heette Cor Koelewijn en die was daar ook al vier zomervakanties geweest).

Alle voorbereidingen waren getroffen voor wat betreft de fietsen zonder banden, want banden waren er niet. We zijn ook op advies van iemand naar de Hervormde dominee gegaan om hem een briefje te vragen voor hulp onderweg als dat nodig zou zijn, want het was nogal wat voor twee jongens van net vijftien jaar oud om 160 km op goed geluk op pad te gaan. We gingen richting Utrecht waar wij onderweg in Haastrecht in een klooster ons eerste eten kregen. Nadat we dat hadden opgegeten zijn we verder gegaan via Utrecht en kwamen we terecht in Hoevelaken waar we bij een Organisation Todt-Lager ook wat te eten kregen. Daarna zijn we verder getrokken en kwamen in Voorthuizen aan. Inmiddels was het al flink laat geworden, zodat we een slaappleaats moesten gaan zoeken, dus wij naar een dominee en toen we daar aankwamen lieten we het briefje van onze dominee zien, waarna hij ons vertelde dat hij ons niet kon helpen omdat ons briefje van een Hervormde dominee was (er was toen nog geen sprake van oecumene). Na deze domper zijn we naar de Hervormde dominee gegaan en daar werden we met open armen ontvangen. Al gauw werd er aan ons gevraagd of wij wat wilden eten, waarna de vrouw van de dominee een prak eten opwarmde die die middag was overgebleven. Die hebben we samen opgegeten en toen we daarvan waren bekomen vroeg de mevrouw of we soms nog wat lustten, waarop we zeiden: "Nou graag", waarna de domineesvrouw weer naar de keuken ging en na verloop van tijd terug kwam met nog zonnenschalen met eten. Deze schaal heeft mijn vriend voor driekwart leeggegeten. Wij konden niet bij de dominee slapen, want hij had Duitse soldaten ingekwartierd, maar hij stuurde ons naar een school waar evacués uit Arnhem waren gehuisvest, daar konden wij slapen. Het eerste wat ze ons vroegen was of we wat wilden eten. Ze hadden nog wat bruine bonensoep staan, nou het eten kwam mijn oren uit zo vol zat ik, maar Cor zei: "Ik lust nog wat". Hij at nog een bord soep leeg en daarna zijn we in het stro gedoken, want we waren flink vermoeid. (O ja, ik ben nog vergeten te vertellen dat toen we de parochie verlieten we een Duitse soldaat tegen kwamen die ons een soldatenkuch toestopte, die was goed voor de volgende dag. Ik stopte het brood in mijn rugzak want we waren nog maar goed op de helft van onze tocht). Toen we een tijdje hadden geslapen maakte Cor mij wakker en vroeg waar ik de kuch had gelaten. Toen ik 's ochtends wakker werd kwam ik tot de ontdekking dat hij een kwart van het brood had opgegeten, maar ja, wat doet je als je honger hebt.

Nadat we onze spullen hadden gepakt zijn we verder getrokken richting Apeldoorn. Toen wij in de buurt van Oud Millingen kwamen, hoorden we vliegtuiggeronk en schieten. We zijn toen in een zogenaamde schuttersput gekropen om af te wachten wat er verder zou gebeuren. We hadden geluk, er gebeurde verder niets. We zijn toen na verloop van tijd verder gefietst en kwamen na ongeveer drie kilometer op de plek waar was geschoten. Daar liep een jongen met zijn zwaargewonde vader op een wagentje. Dat was voor ons een vreselijke ervaring. Nadat we zagen dat er voldoende hulp was, hebben we onze tocht vervolgd. Even voorbij Apeldoorn zijn we in een schuur gaan zitten en hebben daar rest van de kuch opgegeten, dus we konden er weer tegen. We moesten nog een heel eind en na die droge maaltijd zijn we weer verdergegaan. Tussen Apeldoorn en Deventer ligt het dorp Twello; daar was de vleeswarenfabriek van de firma Linthorst. Men verstreekte er soep dus wij erheen, want we hadden na die droge kuch wel wat behoefte aan iets vloeibaar voedsel en dat smaakte voortreffelijk. Je kon wel merken dat je in de buurt van de Achterhoek kwam, daar was nog voldoende eten waardoor de mensen heel erg hulpvaardig waren. Nadat we de soep hadden opgegeten zijn we weer verdergegaan om via Deventer op de plaats van bestemming te komen, namelijk het dorp Harfsen. Het eerste adres waar wij kwamen was de slagerij van de familie Pasmaan en daar hoopte Cor onderdak te kunnen krijgen.

Die mensen kenden hem goed, want de broer van Cor - Jan - was daar met vakantie geweest; maar een paar honderd meter voor de slagerij zakte hij door het achterwiel van zijn fiets, waardoor we toch nog een eindje moesten lopen, maar dat was niet zo erg. Dat kon er nog wel bij. Toen wij bij de familie Pasmaan aankwamen en het nodige hadden verteld, was het

probleem 'onderdak' opgelost. We waren op goed geluk daar naar toegegaan, want men kon in die tijd niet corresponderen. Nadat alles wat Cor betreft was geregeld, ben ik doorgegaan naar de plaatselijke smederij van de familie Nijenhuis, waar mijn zus na de spoorwegstaking liefdevol was opgenomen. Toen ik daar aankwam werd het werk in de smederij stilgelegd, want niemand geloofde dat wij helemaal uit Rotterdam, op een fiets zonder banden, naar hen waren komen fietsen. Dat was in hun ogen onmogelijk (ik zou dat zonder die ervaring nu ook niet hebben geloofd), maar het was wel zo. Ook mijn zus wist niet wat haar overkwam. Nadat ik hen had verteld over de toestand thuis was het etenstijd. Wat heb ik toen heerlijk gegeten. De volgende dag moest er besloten worden waar ik ondergebracht zou kunnen worden. In eerste instantie zou ik naar de familie Voortman zijn gegaan, maar die hadden op hun boerderij onderduikers en dat was te riskant voor mij, daarom werd er besloten dat ik bij de familie Nijenhuis zou blijven en daar kon ik mij ook nog nuttig maken. Ik had een opleiding in de metaal dus vanaf dat moment was ik smidsknecht. Maar er moest thuis voor acht personen eten op tafel komen en daar moest ik voor zorgen.

Omdat de heer Nijenhuis dorpssmid was had hij aan kennissen geen gebrek. Zij konden hem wel aan eten voor mij helpen en wel kosteloos. Want ik had geen geld, maar dat bleek geen bezwaar te zijn. Er werd zoveel voedsel aangeboden, dat ik dat niet op de fiets kon vervoeren, maar ik móést terug naar huis, anders zaten ze thuis weer in de rats, niet wetende wat er met mij zou kunnen zijn gebeurd. Maar hoe kwam ik weer thuis? Men kwam op het idee, dat ik wel eens mee zou kunnen rijden met mensen die daar vrij geregeld bij ons in de buurt kwamen. Deze mensen reden met hun vrachtauto's voor de N.S.K.K., dat was een militair transportonderdeel van het Duitse leger.

Als zij langs kwamen moesten we afwachten waar zij naar toe gingen en dat was zelden Rotterdam, totdat er op een zekere dag een auto langs kwam die naar Austerlitz moest en daarmee kon ik meerijden met fiets zonder banden en eten. Toen wij daar aankwamen bleek daar een Duitse militair te zijn, dus werd ik naar binnen gesmokkeld en moest daar enkele dagen blijven om te wachten op verder vervoer richting Rotterdam. Als er in de dagen dat ik daar was een mof kwam, werd ik gewaarschuwd en moest ik mij verstoppen in een kast, dat ging me behoorlijk vervelen. Ook was ik bang, want je hoorde het schieten vanuit Arnhem. Toen er een auto naar Utrecht ging, ben ik daarmee meegereden en werd ik middenin de stad afgezet. Daar stond ik dan met al dat eten, niet wetende hoe ik verder moest met zo'n vracht, maar een bekend gezegde luidt: "Als de nood het hoogst is, is de redding nabij." Het was inmiddels vroeg in de avond geworden en dat was link, want om acht uur was het spertijd en dan mocht je niet meer op straat. Toen ik daar een poosje had gestaan kwam er een dame op mij af en vroeg waar ik naar toe moest en of ik wel een slaapplek had. Ik vertelde haar dat ik uit Rotterdam kwam, waarna zij mij aanbood om bij haar thuis te overnachten. Dat heb ik toen heel graag gedaan. Dus ik ging met die dame mee en die bleek samen te wonen met haar oude moeder.

Ik mocht in de logeerkamer slapen op een heerlijk bed en tussen lakens. De volgende ochtend heb ik van hun kleine rantsoentje nog een heerlijk ontbijt gehad, maar ja, ik zat wel met die vracht eten en dat zagen die mensen natuurlijk ook wel. Ze stelden voor om een gedeelte van de lading bij hen achter te laten zodat ik dat later zou kunnen ophalen. Dat heb ik gedaan en ben met de rest verder gegaan. Inmiddels was het gaan sneeuwen en met een fiets zonder banden en een flinke vracht valt het niet mee om te lopen door een laag sneeuw, maar wat moest ik anders. Ik ben toen drie dagen en twee nachten onderweg geweest over een afstand van nog geen 60 kilometer. Toen ik thuiskwam was ik totaal versleten. Nadat ik wat was bijgekomen, vertelde mijn vader dat mijn moeder met mijn oudste zus en tante ook in de richting van Harfsen waren gegaan om te kijken waar ik bleef. In die tijd had je geen enkele vorm van communicatie, dus hoorden zij niets van mij en zaten ze flink over mij in, want ik was voor hen at drie à vier weken spoorloos.

Nadat mijn vader de rest van het eten in Utrecht was wezen halen, dat duurde ongeveer een week, hadden wij nog niks vernomen van mijn moeder, zus en tante. Tijdens de afwezigheid van mijn vader moest ik op drie kinderen passen. Toen mijn vader terug was ben ik na een week teruggegaan naar Harfsen, hopende wat te weten te komen van mijn moeder, zus en tante en hoe het hen was vergaan. Toen ik in Harfsen aankwam hoorde ik van de familie Nijenhuis, dat tijdens mijn afwezigheid, mijn zus en tante daar waren geweest. Mijn moeder was er niet bij, die lag met doorgelopen voeten in het ziekenhuis te Apeldoorn. Ver na de bevrijding hebben we pas gehoord dat zij met een goederentrein in de nacht zijn teruggereisd naar Rotterdam en dat is toen goed verlopen; ze zijn behouden thuis gekomen.

LUCHTFOTO VAN DE VOOORMALIGE ALMENSE ZUIVELFABRIEK
(omstreeks 1932)

H.G. Pelgrum

Op donderdag 21 februari 2008 vertelde Jos Lankveld, tijdens onze lezing in Eefde, over de opgang en ondergang van de plaatselijke zuivelfabrieken. In 1894 werd zowel in Almen als in Eefde een coöperatieve fabriek opgericht. Door middel van allerlei anekdotes, verzameld uit notulen van bestuursvergaderingen van beide fabrieken en uit krantenberichten en advertenties, schetste hij een beeld van deze agrarische activiteit, waar velen van ons mee zijn opgegroeid. In veel plattelandsdorpen nam de zuivelfabriek een prominente plaats in en je kon de fabriekspijp vaak al op grote afstand zien.

In maart 2008 is in Almen de voormalige stoomzuivelfabriek afgebroken. Op 27 december 1951 was de fabriek, na een roerige periode, om economische redenen gesloten.

Op de lezing in Eefde bracht Jan Bokhorst uit Eefde, een kleinzoon van de vroegere zuiveldirecteur Bokhorst, een mooie luchtfoto van de fabriek in Almen mee. De foto is gemaakt in het voorjaar van begin jaren dertig van de twintigste eeuw.

We zien rechts van de weg: de eerste woning van loodgieter Pardijs, met daarachter de paardenstal voor de melkrijders; de zuivelfabriek met directeurswoning; naast de fabriekspijp het PGEM huisje, dat er nog steeds staat; de woning en schoenzaak van schoenmaker Jan Lubberding; het speelveld van de Julianaschool, met daarachter de prachtige kastanjeboom in de Bierkampweide.

Op de foto is de vroegere oprijlaan van huis Termeulen nog duidelijk te herkennen. Uit de verkoopakte van 1874 blijkt dat deze met grind bedekte oprijlaan over een lengte van 980 meter nog eigendom van het voormalige landgoed is. Op de achtergrond zijn de contouren zichtbaar van de vroegere gracht van huis Termeulen.

Links van de weg zien we: de woning met werkplaats van fietsenmaker Ab Loman, gebouwd in 1930; de woning van postbode Willem Lubberding, waarin het hulppostkantoor was gevestigd; de vroegere school, waar in 1937 Ons Huis werd gebouwd; de schoolmeesterswoning, met daarnaast het vroegere arrestantenhuisje; de Julianaschool.

KLOMPENMAKERS (1)
Naar een tekst van H.P. Bongers

H.A. Meijerink

De redactie ontving via ons lid J. Pasman enkele gedeelten tekst uit een uittreksel van het boek 'Klompemakers' door H.P. Bongers (1981). Op zoek naar de oorspronkelijke uitgave

ontdeken wij dat er, hoewel zijdelings, personen uit de vroegere gemeente Gorssel in het boek figureren. Daarom leek het ons aardig om passages uit dit boek over de klompenmakerij in Ons Markenboek op te nemen.

“In zijn ‘Kleine atlas van de klomperij in Nederland en Vlaams België’, wijst dr. J. van Bakel erop dat in de omgeving van Winterswijk en Laren gebruik gemaakt wordt van een eigenaardig gevormde dissel - häkker - voor het uithollen van het achterste deel van de klomp, waarbij de klompenmaker op een laag bokje zit. Hoewel het uithollen met deze dissel lijkt op het werken met de dopbeitel, en het bokje overeenkomstig vertoont met het schrappaardje, weest deze wijze van klompen maken zo af van de gebruikelijke dat een nader onderzoek de moeite waard leek.

Daartoe werden de volgende personen bezocht:

- H. Eggink uit Laren
- H.J. Gossink in Laren
- H. Klein Velderman in Bathmen
- Gebroeders J.W. en G.J. Mennop in Harfsen
- H. ten Hagen in Winterswijk
- G.J. Oonk van de Keverskamp in Meddo
- Familie Oonk van de Moskers in Winterswijk

De häkker

De klomp werd eerst op de gewone wijze met de bijl in de goede vorm gehakt en bijgesneden met het paalmes. Vervolgens werd met de ronde häkker de achterkant van de klomp, de bek, uitgehakt, waarbij de klompenmaker op een bokje zat en de klomp in de gewenste stand klemde met zijn knieën (fig. 3a).

Voor het hakken was een vaste hand nodig en een enkele klompenmaker gaf toe daarbij wel eens in de knie te hebben gehakt. Daarna werd het gedeelte onder de kap met de gewone lepelboor uitgeboord. De klompen werden vastgezet in de overal gebruikte boorbank (heulbank, ruimbank, enz.).

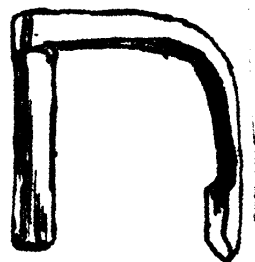
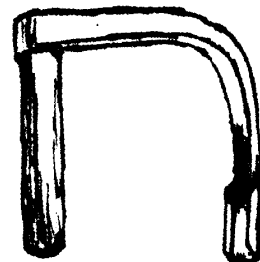

fig. 2a

2b

Met de platte häkker (fig. 2b) werden daarna weer op het bokje de binnenkanten van de boorden gladgehakt. Bij dit hakken werkt men loodrecht op de vezel van het hout. De scherpe opstaande randen snijden die vezels door. De opstaande kanten voorkomen zo het afsplinteren van het hout. Met het bodemmes werd de binnenkant van de klomp afgewerkt. Interessant is te zien hoe de klomp door de knieën in verschillende standen wordt vastgeklemd. Het werk met de platte häkker en het bodemmes werd weer op het bokje uitgevoerd. (fig. 3a en 4).

fig 3a

fig. 4

Op de vraag waarom de afwerking niet in de heulbank plaatsvond, een techniek die bijvoorbeeld aan de heer H. Eggink, die regelmatig beurzen bezocht, zeker bekend was, antwoordde deze er nooit over gedacht te hebben een techniek die hij beheerste in de steek te laten voor een andere die wellicht beter was, maar die hij nog helemaal moest leren. Hetzelfde gold voor de hem bekende dopbeitel. Met de häkker kon bovendien met één hand gewerkt worden. Met de andere kon men dan de klomp in elke gewenste stand brengen. Bij het werken met de dopbeitel moest de klomp vastgezet worden, aangezien men met de andere hand de houten hamer hanteerde.

Verspreidingsgebied

De häkker blijkt uitsluitend in Winterswijk en in de omgeving van Laren te zijn gebruikt. Volgens de heer Ten Hagen werd de häkker alleen gebruikt ten noorden van Winterswijk op drie plaatsen:

- a. de boerderij de Moskers van de familie Oonk
- b. de boerderij de Keverskamp van de familie Oonk
- c. het bedrijf van de familie Ten Hagen.

De heer Ten Hagen (geb. ± 1900) had de techniek geleerd van zijn vader die het op zijn beurt geleerd had van J.W. Oonk (geb. 1845) van de Keverskamp. G.J. Oonk (geb. 1898) kwam na de demobilisatie in 1919 bij zijn oom J.D.J. Oonk (geb. ± 1872?) in dienst.

Het bedrijf van de familie Oonk in Meddo schijnt een redelijke grote betekenis te hebben gehad. Er werden namen van knechts genoemd (Walvoort, Wamelink, Scheurs, Umland, Ten Dole) en de zoon van B.W.J. Oonk die zelf niet in de klompenmakerij had gezeten vertelde dat in zijn jeugd (begin van de jaren dertig) van elders partijen ruw voorbereekte klompen op de Keverskamp werden afgewerkt en verhandeld.

Het andere gebied omvat Laren, Harfsen, Gorssel en Bathmen. Ook hier bleef de techniek min of meer in de familie. Als oudste bedrijf komt dat van de heer Slagman (geb. 1852, Laren) naar voren. Deze leerde de techniek met de häkker aan zijn zwager de heer Mennop (geb. 1862), vader van J.W. Mennop (geb. 1898) en G.J. Mennop. De heer J.W. Gossink was bij Slagman in dienst. Hij gaf de techniek door aan zijn aangetrouwde neef H. Eggink (geb. 1865) en deze leidde zijn zoon H. Eggink (geb. 1907) en H.J. Gossink (geb. 1897) op in het vak.

De Mennops kochten een machine in 1930. De Klein Veldermans uit Bathmen woonden oorspronkelijk in Harfsen en waren burens van de Mennops.

Het is niet gelukt een duidelijk verband te leggen tussen Winterswijk en Laren al zijn er enige vage verbindingen:

1. H. Klein Velderman (geen klompenmaker) vertelde dat zijn vader F.J. Klein Velderman in de tijd dat er nog niet met machines gewerkt werd partijen klompen naar Winterswijk stuurde, naar de Oonks.

2. De vader van de heer Eggink heeft wel eens aan zijn zoon verteld dat voor zijn tijd rondtrekkende klompenmakers uit Winterswijk naar Laren kwamen om bij de boeren klompen te maken. Meester Heuvel schrijft over zo'n klompenmaker in zijn boek Oud Achterhoeksch boerenleven:

“Hij leidt als velen van zijn gilde een nomadenleven.”

Ook de vader van de heer Ten Hagen (geb. 1858) trok in zijn jonge jaren naar Laren, Lochem en Markelo om bij de boeren klompen te maken.

Herkomst van de häkker

Zowel Eggink als Mennop gaven aanvankelijk de smid van Wilp (Posterenk) Alferink op als maker. Deze vervaardigde in de dertiger jaren inderdaad klompenmakersgereedschap, maar noch de zoons noch de oude mevrouw Alferink herkenden de häkker.

Oonk en Ten Hagen gaven op: een smid in Winterswijk. Wegens de ‘Pruisische oorsprong’ van de techniek werd een bezoek gebracht aan het museum in Vreden en gesproken met de conservator de heer Ellink. De häkkers waren hem onbekend. Het onderzoek was vastgelopen. Toen ik een paar jaar later de Mennops nog eens bezocht bleek de oudste van de twee broers te zijn overleden. Hij was bij een verkeersongeluk om het leven gekomen. Zijn oudste zoon die in de jaren dertig nog met de häkker bij zijn vader had gewerkt was echter thuis.

Gereedschap had hij niet meer maar hij gaf me het adres van ene Heyink die nog häkkers zou hebben. Wel, dat gereedschap was er misschien wel, maar zo onvindbaar dat het op dat moment niet te voorschijn kon komen. Heyink gaf me echter wel het adres van mevrouw Teenstra-Slagman die afkomstig zou zijn uit een klompenmakersgeslacht. Dit bleek een voltreffer. Hoewel in de tachtig kon ze zich de gesprekken met en de verhalen van haar grootvader, de heer D.J. Slagman (geb. ± 1845) nog herinneren. Dirk Jan Slagman bleek het klompen maken geleerd te hebben van “den oalen Oonk uut Wenters”. Deze of zijn ouders kwamen uit Winterswijk en behalve de klompenmakerij had hij ook een boerderij (’t Oonk, nu bewoond door de families Pasmaan). Deze lag iets buiten Harfsen aan de Heideweg waar ook de Mennops en de klein Veldermans woonden. In de tijd dat Dirk Jan Slagman voor Oonk werkte werden vooral klompen voor Friesland gemaakt. Voor Friesland moesten ze mooi gevlekt gerookt worden. Dit roken gebeurde in de “roakkoele” (de rookkuil?) Aangezien het stapelen van de klompen en het goed rokend maar niet brandend houden van het vuur werk met veel geduld vereiste, deden de vrouwen dat meestal.

Heeft meester Heuvel in zijn jeugd ‘den oalen Oonk’ aan ‘t werk gezien als hij schrijft:

“Daarachter begint de heide. Brede, zandige wegen met dennengeur en dennengesuis, een eenzaam rookhutje, waar een klompenmakersbaas de klompen, die hij naar Friesland stuurt, vooraf taant en waar de geur van turf en schadden en de blauwe rook beelden bij mij oproepen van een land vol meren en weivlakten (blz. 385).”

Het roken werkte conserverend. Het wat vette roetlaagje sloot de houtporeën en maakte de klompen dus enigszins waterdicht. De heer Scherjon (Noord-Bergum) vertelde dat er in Friesland nog boeren zijn die met hetzelfde doel hun nieuwe klompen eerst in de petroleum zetten. De gerookte klompen werden door Oonk zelf naar Deventer gebracht en dan over water naar Friesland. Hij nam ook de klompen van Klein Velderman mee.

Na verloop van tijd begonnen Slagman en Klein Velderman voor zichzelf waarbij ze elkaar hielpen. Ze zochten nieuwe afzetpunten en vonden die in Zutphen en Warnsveld. Daarmee waren ze tevens af van het door de Friezen verlangde roken.

Zoals ‘den oalen Oonk’ de in Winterswijk geleerde techniek doorgaf aan Slagman en Klein Velderman, zo verspreidde de eerstgenoemde vooral de techniek in zijn familie. Dirk Jan Slagman was getrouwd met een Mennop. Hij leerde het klompen maken aan zijn zwager Dirk Jan Mennop, die de techniek doorgaf aan zijn zoons Jan Willem en Gerrit Jan.

Nadat de vader en moeder van Jan Willem Gossink jong gestorven waren nam Slagman zijn neefje in huis en leerde hem het klompen maken. Toen Hendrik Eggink (geb. 1865) trouwde met Hendrika Gossink, leerde hij het vak weer van zijn oom en gaf het door aan zijn zoon Hendrik Eggink (geb. 1907). De zoon van Dirk Jan Slagman, Hendrik Jan, was nog wel enige tijd klompenmaker maar ging later over op de kuikenfokkerij. Zijn zwager, broer van zijn tweede vrouw, J. Heyenk, werkte als knecht bij hem en maakte een verslag*. Met hem besprak ik de häkker. Hoewel het meeste bekend was, vroeg ik hem waarom hij die ouderwetse techniek met häkker en bokje trouw gebleven was terwijl hij drommels goed wist wat de normale gang van zaken was. De heer Heyenk gaf als antwoord: "Bij gewoon boren en afwerken moet je altijd staan, met häkker, ruimhaak en bokje kon je een poos zitten en het ging net zo vlug".

Het lijkt me dat we hier de oorspronkelijke betekenis van het begrip werkbank - bank waarop men zit te werken, beter benaderen dan in de huidige verklaring - bank waaraan gewerkt wordt. Met de lange werktijden had men er behoefte aan eens een poosje te zitten."

*In een volgende uitgave van Ons Markenboek zal dit verslag als deel 2 van dit artikel geplaatst worden (red.)

Bron: Klompenmakers, door H.P. Bongers, 1981

SPONSORS VAN DE ELF MARKEN

Almen:

Bouwbedrijf Geers BV, Kapelweg 22A
Bouwbedrijf Pelgrum BV, Scheggertdijk 62
Bouwbedrijf Rothman, Scheggertdijk 21
De Mosterdwinkel, Dorpsstraat 39
HCR De Hoofdige Boer, Dorpsstraat 38
Hotel Conferentiecentrum Landgoed Ehzerwold, Ehzerallee 14
Installatiebedrijf Pladdet, Scheggertdijk 41
Kadoshop Dinie, Dorpsstraat 24

Eefde:

Autobedrijf Lenselink BV, Schoolstraat 11
Bouwbedrijf Nijenhuis Menkveld, Mettrayweg 30
Brouwer Autoschade, Teenkweg 4
Dekker Textiel, Dr. van de Hoevenlaan 25
Kamhuisschilders.nl, Kokstraat 37
Tuin en Kunst op Klein Dennenbosch, Jodendijk 25
Onstenk Fietsen, Zutphenseweg 126
Regiobank Gorssel Eefde, Kokstraat 37
Schoonmaakbedrijf Frederiks VOF, Julianalaan 37
Te Loo Transportbedrijf, Zutphenseweg 95
Tuincentrum De Blaakhof, De Blaak 15

Epse:

Aannemersbedrijf H. Hietbrink Epserenk 26
Bouwbedrijf Huisman BV, Lochemseweg 6
Installatiebedrijf Eefting, Lochemseweg 26
Installatiebedrijf Haarman, Lochemseweg 10
Veldwachter Rietdekkers BV, Dortherweg 43

Gorssel:

Van der Beek ERA Makelaars, Hoofdstraat 57
Bouwbedrijf Dolleman BV, Elfuursweg 17
Hekkelman Bouwbedrijf Gorssel, Zutphenseweg 28
HCR De Roskam, Hoofdstraat 26
Kamphuis&Visser Bouwcoördinatie Arch., Molenweg 32
Kantoorboekhandel Bechtle, Hoofdstraat 40
Keukenstudio Stormink, Hoofdstraat 25
Kreeftenberg Mode en Linnen, Nijverheidsstraat 1
Loonbedrijf H. Boschloo & Zn, Gorsselse Enkweg 2A
Rabobank Graafschap-Noord, Hoofdstraat 48
Schildersbedrijf D.G. Wesseldijk BV, Hoofdstraat 44
Thoma & Bennink's Landerijenbureau, Hoofdstraat 47
Vrielink Makelaardij, Hoofdstraat 39B
Slütter Wighers & Visschers, Hoofdstraat 35
Welkoop H.H. Berndsen, Molenweg 38

Harfsen:

Aannemersbedrijf Haarman, Lochemseweg 107
Café Buitenlust, Lochemseweg 132
Fa. Beltman, Haarbroeksteeg 4
Foto Wim Wichers, Lochemseweg 94
Garagebedrijf Henk Slettenhaar, Lochemseweg 161C
Gerjak BV, Holtmark 2
Installatiebedrijf Jan ten Have, Lochemseweg 96
Schildersbedrijf G.J. Wesseldijk VOF, Lochemseweg 121
Wichers Bouw en Restauraties, Braakhekkeweg 12
Recreatiepark De Huurne, Harfsensesteeg 15

Joppe:

Aannemersbedrijf Klein Haar, Bathmenseweg 2A
Bosrestaurant, Joppelaan 100
Bouwbedrijf Enderink BV, Lochemseweg 64
Hertenfarm De Langekamp, Joppelaan 116
Loon- en Grondverzetbedrijf Vrielink, Joppelaan 81
Technisch buro Bruggeman VOF, Oxeerweg 4

Zutphen:

Marinus J. Hesselink BV Grafmonumenten, Gerritsenweg 6
Rexwinkel BV, Hermesweg 19

Inlichtingen over sponsoring bij de penningmeester.